

JORDSKRED I SVENSK NATO-OPINION EFTER RYSSLANDS INVASION AV UKRAINA

ULF BJERELD OCH HENRIK OSCARSSON

Sammanfattning

Den allmänna opinionens förändrade inställning till Nato under våren 2022 är den största och snabbaste opinionsförskjutningen som hittills uppmärts i svensk politisk historia. Rysslands invasion av Ukraina fredagen den 24 februari 2022 fick en chockverkan på svenskt politiskt liv. På bara några veckor svängde opinionen från ett likaläge mellan positiva och negativa attityder till ett kraftigt övertag för ett Nato-medlemskap. Enligt den nationella SOM-undersökningen ökade andelen positiva till Nato hela 35 procentenheter, från 29 till 64 procent, mellan hösten 2021 och hösten 2022. Opinionsförändringen är tydlig i alla grupper av partisympatisörer. En analys av opinionsutvecklingen bland Socialdemokraternas sympatisörer visar att Nato-vinden blåste starkare bland kvinnor än bland män.

”Det blir inga ansökningar om något medlemskap så länge vi har en socialdemokratisk regering. Jag kommer definitivt aldrig så länge jag är försvarsminister att medverka i en sådan process. Det kan jag garantera alla!”

Försvarsminister Peter Hultqvist
på Socialdemokraternas partikongress
i Göteborg, november 2021

Rysslands militära angrepp på Ukraina den 24 februari 2022 innebar ett grovt brott mot internationell rätt och rev upp den etablerade säkerhetsordningen i Europa. Under de följande månaderna valde Sverige att avsäga sig sin traditionella militära alliansfrihet och i stället göra gemensam sak med Finland och söka medlemskap i den västliga försvarsalliansen Nato.

Åttiotre dagar efter krigsutbrottet, den 17–18 maj 2022, lämnade Sverige och Finland gemensamt in sina medlemsansökningar. Processen från att statsminister Magdalena Andersson i början av mars förklarade att Sveriges militära alliansfrihet låg fast till att ansökan om Nato-medlemskap lämnades in gick således oerhört fort. Vid denna tidpunkt saknades inte folkligt stöd. Tvärtom. Efter en mycket snabb opinionsförändring under våren hade regeringen Andersson en tydlig majoritet av riksdagen och svenska folket bakom sig när ansökan till Nato lämnades in.

I det här kapitlet analyserar vi vad som hände i opinionen vecka för vecka från krigsutbrottet den 24 februari 2022 till inlämnandet av den svenska Nato-ansökan

den 18 maj 2022. Med särskilt fokus på Socialdemokraternas väljare fokuserar vi på vilka väljargrupper som förändrade sin inställning till Nato mest mellan hösten 2021 och 2022. Data hämtar vi både från publicerade opinionsmätningar våren 2022 och från SOM-institutets långa tidsserier av mätningar av Nato-opinionen.

Hur Socialdemokraterna fick sina sympatisörer, anhängare och medlemmar att förändra sina tidigare kritiska uppfattningar i Nato-frågan på bara några få veckor under våren 2022 är i sig självt ett stycke svensk politisk samtidshistoria. Vi misstänker att opinionsutvecklingen kommer att bli föremål för detaljerade studier under kommande år. Men det är också en viktig fråga för forskningen om partiets möjligheter till opinionsbildning, med bäring på den klassiska frågan om huvudriktningen i en dynamisk representationsprocess (jfr Stimson, MacKuen & Erikson, 1995): under vilka omständigheter leder respektive följer partier den allmänna opinionen?

Eftersom det är mycket ovanligt med så stora opinionsskiften på så kort tid är skeendet en relevant fallstudie för opinionsforskningen. Vårt bidrag är att ge en första generell översikt över vad som hände i opinionen: När ägde de största opinionsförskjutningarna rum och inom vilka grupper var de särskilt stora?

Förändringens magnitud är en historia för sig. Jämförbara opinionschocker – exogena faktorer som på mycket kort tid sätter tydliga spår i opinionen – är inte lättfunna. I allmänhet sker opinionsförändringar gradvis och tar mycket lång tid (Zaller, 1992; Page & Shapiro, 1992). Ett historiskt exempel på kraftigt förändrade attityder i *politiska sakfrågor* rör samkönade pars möjlighet att adoptera barn och HBTQ-rättigheter, men den förskjutningen tog närmare tjugofem år (Svenska trender, 2023; se även Ahlbom, 2019).

Två opinionskast är mer ovanliga. Ett närtida exempel är flyktingkrisen 2015 och omläggningen av den svenska migrationspolitiken i november samma år som gav snabba och kraftiga effekter på attityderna till svensk flyktingmottagning, även om det på längre sikt endast rörde sig om en förändring på tolv procentenheter mellan de nationella SOM-undersökningarna 2015 och 2016.

Ett bättre exempel är möjligen den förändrade inställningen till kärnkraft efter katastrofen i Fukushima 2011 som initialt var snabb och omfattande – mellan 15 och 20 procentenheter (Holmberg, 2012). Ett tag efter olyckan stabiliserades kärnkraftsopinionen på en ny nivå: Fukushima-effekten i den nationella SOM-undersökningen 2011 resulterade dock i ett blott sex procentenheters svagare stöd för kärnkraftsanvändning. När det gäller svensk Nato-opinion finns ännu inga tecken på en motsvarande återgång. Opinionen tycks vara permanent förskjuten trots att ratificeringen av Nato-medlemskapet dröjer.

”Man ska aldrig säga aldrig”

Rysslands brutala angrepp på Ukraina den 24 februari 2022 kom inte oväntat. Invasionen hade föregåtts av veckor av spekulationer huruvida Ryssland verkligen

skulle angripa. Under dessa veckor betonade den socialdemokratiska regeringen konsekvent att Sverige skulle hålla fast vid den militära alliansfriheten och inte söka medlemskap i Nato. I regeringens Utrikespolitiska deklaration som den 16 februari 2022 presenterades för riksdagen – åtta dagar innan den ryska attacken – bekräftar utrikesminister Ann Linde återigen Sveriges militära alliansfrihet: ”Regeringen avser inte att ansöka om Nato-medlemskap. Den säkerhetspolitiska linjen ligger fast. Vår militära alliansfrihet tjänar oss väl och bidrar till stabilitet och säkerhet i norra Europa.” (Regeringens utrikesdeklaration 16 februari 2022)

Trots hård press från Moderaterna, Liberalerna, Kristdemokraterna och Centerpartiet vidhöll Socialdemokraterna ytterligare en tid ståndpunkten att en svensk ansökan om Nato-medlemskap inte var aktuell. ”I det här läget skulle en svensk Nato-ansökan ytterligare destabilisera läget i Europa”, sa Magdalena Andersson vid en pressträff den 8 mars 2022. Samtidigt avfärdade hon frågan om hur den svenska regeringens syn på Nato-medlemskap skulle förändras om Finland gick med som ”hypotetisk”.

Några veckor efter krigsutbrottet, den 9 mars 2022, framförde Peter Hultqvist i tv-programmet ”30 minuter” att han delade statsministerns bedömning att ett svenskt Nato-medlemskap i dagsläget skulle destabilisera säkerhetsläget ytterligare. Men redan här – två veckor efter krigsutbrottet – finns en viss glidning. Hultqvist svarar att han inte ändrat uppfattning ”...men man ska aldrig säga aldrig”. Det handlade ”...inte bara om att säga ”ja” eller ”nej” till Nato. Det finns andra saker man kan göra också.” Vilka handlingsalternativ som fanns på bordet i början och mitten av mars är dock oklart.

Det politiska trycket på den svenska regeringen att öppna för ett svenskt Nato-medlemskap växte snabbt. Finland markerade tidigt att landet nu på allvar övervägde en Nato-ansökan. I ett linjetal den 2 april 2022 sa Finlands statsminister, socialdemokraten Sanna Marin, att Finland på allvar måste omvärdera sin inställning och att Finland snabbt behöver ta ställning till en Nato-ansökan. Även om Sanna Marin avstod från att ge något formellt besked om var hon själv stod i Nato-frågan så var det svårt att inte missförstå budskapet. Dörrarna till Nato är nu öppna, sade hon.

Den svenska regeringen tillsatte i mars 2022 en parlamentarisk arbetsgrupp – med representanter för samtliga riksdagspartier – för överläggningar om det förändrade säkerhetspolitiska läget. Överläggningarna leddes av utrikesminister Ann Linde där även försvarsminister Peter Hultqvist deltog. Gruppen arbetade under snäva tidsramar och redan den 13 maj 2022 presenterade man sitt betänkande ”Ett försämrat säkerhetspolitiskt läge – konsekvenser för Sverige” (Ds 2022:7).

Betänkandet tog formellt inte ställning för eller emot ett svenskt Nato-medlemskap. Men i praktiken pekade betänkandet ut ett svenskt Nato-medlemskap som den enda framkomliga vägen. Bilateral försvarsallianser, med ömsesidiga försvarsgarantier, utanför befintliga europeiska och euroatlantiska strukturer

avfärdades som orealistiska. Likaså påtalade betänkandet att det saknades politisk vilja bland medlemsstaterna för att utveckla ett kollektivt försvar inom EU. Ett svenskt Nato-medlemskap skulle däremot ”höja tröskeln för militära konflikter och därmed ge en konfliktavhållande effekt i norra Europa”.

Arbetsgruppen var inte enig. Representanterna för Vänsterpartiet och Miljöpartiet lämnade in särskilda yttranden med argument för en fortsatt svensk militär alliansfrihet.

Den socialdemokratiska regeringen hade under mars och april pressats hårt inte bara av Finlands agerande. Den svenska folkopinionen förändrades och blev snabbt mer positiv till ett Nato-medlemskap. Socialdemokraterna skulle vid ett fortsatt nej få svårt att hantera frågan i höstens stundande valrörelse. Särskilt efter att även Sverigedemokraterna under våren svängt i frågan och börjat säga ja till svenskt medlemskap i Nato. Med Sverigedemokraternas omsvängning fanns det nu en riksdagsmajoritet för en svensk Nato-ansökan

Inom Socialdemokraterna höjdes visserligen ett antal röster som ville bibehålla den militära alliansfriheten. Men dessa kritiska röster saknade högprofilerade företrädare med maktpositioner i partiet. Den interna kritiken mot en svensk Nato-ansökan hanterades i en partialog där partiledningen fick möjlighet att beskriva sin syn på det säkerhetspolitiska läget för medlemmarna. En del partimedlemmar förordade en extra partikongress. Men det förslaget vann inget gehör i partistyrelse eller verkställande utskott.

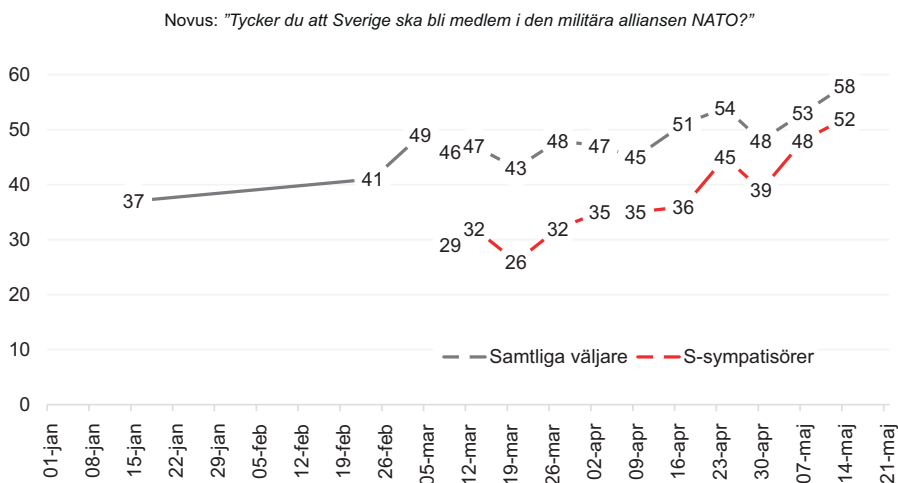
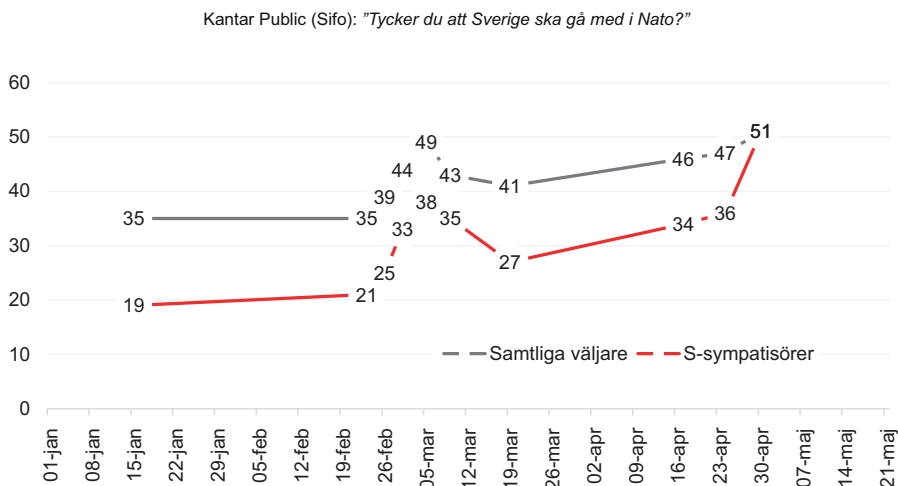
Socialdemokraterna hade sedan andra världskrigets slut betonat värdet av den militära alliansfriheten – den var en del av partiets historiska och ideologiska identitet. Finlands agerande ställde Sverige inför ett *fait accompli*, menade man. Med Finland som Nato-medlem skulle de säkerhetspolitiska förutsättningarna bli annorlunda. Och ur ett inrikespolitiskt perspektiv försvarades möjligheterna att försvara en fortsatt svensk militär alliansfrihet.

Det fanns därför för Socialdemokraterna bara en väg fram. Den 15 maj 2022 – två dagar efter att den parlamentariskt sammansatta arbetsgruppen presenterat sitt betänkande – beslöt Socialdemokraternas partistyrelse att säga ja till en svensk ansökan om medlemskap i Nato. Därmed var frågan i praktiken också avgjord.

Dagen därpå, den 16 maj 2022, beslöt den svenska regeringen att Sverige skulle ansöka om medlemskap i Nato. Den 17 och 18 maj 2022 undertecknade och överlämnade Finland och Sverige sina ansökningar om Nato-medlemskap.

Iljuset av händelseförloppet är opinionsförändringarna under våren 2022 särskilt intressanta. Med hjälp av data från Kantar Public och Novus kan vi få en bild av opinionsutvecklingen under de dramatiska veckorna i svensk inrikespolitik. Institutet har ställt snarlika men inte identiska frågor, och Nato-opinionen är systematiskt något mer positiv i Novus än i Kantar Public, men visar en liknande utveckling vecka för vecka (se figur 1).

Figur 1 Andel positiva till svenskt Nato-medlemskap bland samtliga väljare och bland Socialdemokraternas väljare januari-maj 2022 enligt Kantar Public och Novus (procent)



Kommentar: Resultaten visar andelen positiva till en svensk ansökan om Nato-medlemskap under perioden februari-juni 2022. För båda serierna erbjöds tre svarsalternativ: 'Ja', 'Nej' och 'Tveksam'. I figurerna redovisas endast andelen som svarat 'Ja'. För alla mätningar där uppgifter om fältstart och fältstopp publicerats har mitten av fältperioden satts som datum. I två fall har publiceringsdatum använts. Nato-opinionen är inte särredovisad för olika grupper av partisympatisörer i Novus mätningar som är tidigare än 16 mars 2022. Varje mätning bygger på ungefär 1 000 personer. Skattningarna för Socialdemokraternas sympatisörer bygger på drygt 300 personer.

Källa: Sammanställning av publika mätningar från Kantar Public och Novus.

I mätningar som genomförs under veckan före krigsutbrottet är Nato-opinionen jämförbar med tidigare under året. Redan dagarna efter invasionen syns ett tydligt trendbrott med allt starkare positiva attityder till Nato-medlemskap fram till början av mars (49 procent positiva i Kantar Public). Ungefär samtidigt som statsminister Anderssons uttalande om destabilisering vänder Nato-opinionen tillbaka igen. Nedgången tycks pågå i ett par veckor fram till omkring den 20 mars 2022. När väl Finland meddelar sitt beslut om att öppna dörrarna till Nato i början av april börjar opinionen åter bli mer positiv, en trend som förstärks de två sista veckorna av april. Vid månadsskiftet april-maj visar båda mätserierna att en majoritet av svenska folket ställer sig bakom ett medlemskap.

Vid en närmare studie av Socialdemokraternas sympatisörer märks en tydlig konvergens under perioden. Opinionsavståndet mellan S-sympatisörerna och den allmänna opinionen minskar långsamt från omkring 15 procentenheter till omkring 5 procentenheter. I Kantar Publics mätning från 30 april är stödet lika stort bland S-sympatisörer som i väljarkåren som helhet – 51 procent.

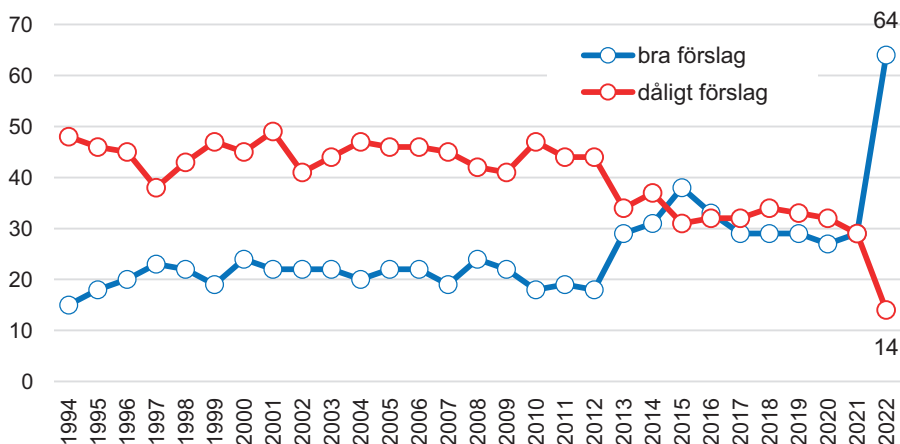
Nato-opinionen över tid

Låt oss backa bandet för att ge ett längre perspektiv på Nato-opinionen. De nationella SOM-undersökningarnas mätningar av Nato-opinionen inleddes 1994. Mätningarna har enträget fortsatt genom årliga mätningar trots att medlemskap sällan varit högt på dagordningen. I närmare två decennier fanns en stabil övervikt för de som tyckte att förslaget om ett svenskt Nato-medlemskap var dåligt. Under åren 1994–2012 pendlade andelen negativa till medlemskap mellan 40 och 50 procent (se Ydén, Berndtsson & Petersson, 2019).

I januari 2013 gjorde dåvarande överbefälhavare Sverker Göranson bedömningen att det svenska försvaret vid ett väpnat angrepp skulle kunna hålla stand i ungefär en vecka innan man behövde få hjälp från grannländer. Uttalandet satte igång en debatt om Sveriges försvarsförmåga och Nato-opinionen började röra på sig. Redan hösten 2013 noterade SOM-institutet en kraftig uppgång i stödet för ett medlemskap i Nato. Det nya opinionsläget i frågan – med ungefär lika många positiva som negativa – konsoliderades efter Rysslands annektering av Krimhalvön i juni 2014. Hösten 2015 var det för första gången en övervikt för andelen positiva, 38 procent mot 31 procent (se figur 2).

Under åren som följde var Nato-opinionen åter stabil, sannolikt i brist på ytterligare opinionsbildning i frågan. Frågorna om Sveriges militära säkerhet hamnade nu i skymundan av andra kriser, som exempelvis flyktingkrisen efter Syrienkriget och den globala pandemin 2020–2021. Hösten 2021, strax före Rysslands storskaliga invasion av Ukraina, var den svenska folkopinionen helt delad i frågan: 29 procent tyckte förslaget om svenskt Nato-medlemskap var bra och 29 procent tyckte förslaget var dåligt (se figur 2).

Figur 2 Andel positiva och negativa till svenskt Nato-medlemskap, 1994–2022 (procent)



Kommentar: Förslaget lyder 'Sverige bör söka medlemskap i Nato' (1994–2021) och 'Sverige bör bli medlem i Nato' (2022). Svarsalternativen är 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag', 'Mycket dåligt förslag'. Det minsta antalet svarande är 1 445 (2012). Antalet svar år 2022 är 1 565.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1994–2022.

Opinionsförändringen mellan hösten 2021 och hösten 2022 i Nato-frågan är utan konkurrens ett nytt rekord i SOM-sammanhang. Aldrig tidigare har opinionen förskjutits lika mycket mellan två mätpunkter i de årliga nationella SOM-undersökningarna i någon specifik politisk sakfråga: hela 35 procentenheter! Andelen i befolkningen som ställer sig positiva till Nato-medlemskap förändrades från 29 till 64 procent mellan 2021 och 2022.¹ Andelen svenskar som tycker att förslaget om Nato-medlemskap är mycket eller ganska dåligt var bara 14 procent i den nationella SOM-undersökningen 2022.

Nato-opinionen har partipolitiserats på ett likartat sätt under hela mätperioden 1994–2022. Det rika materialet – under perioden har totalt närmare 44 000 svenskar berättat vad de anser om ett svenskt Nato-medlemskap – kan användas för att följa utvecklingen inom varje grupp av partisympatisörer (se tabell 1). Under hela perioden har Vänsterpartiets och Miljöpartiets sympatisörer haft svalast inställning till ett Nato-medlemskap medan Moderaternas sympatisörer varit mest positiva. Graden av partipolitisering har varit relativt svag (eta-korrelationen har de flesta år varierat i spannet .30–.40) jämfört med exempelvis frågor om migration eller mer traditionella vänster-högerfrågor.

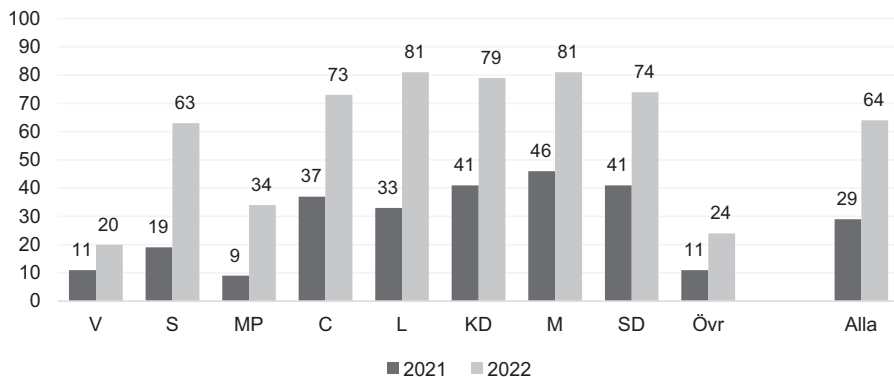
Tabell 1 Andel positiva till Nato-medlemskap i olika grupper av partisympatisörer, 1994–2022 (procent)

	V	S	MP	C	L	KD	M	SD	Alla	eta
1994	6	13	6	13	21	13	21	–	15	.18
1995	10	12	10	17	31	20	31	–	18	.30
1996	13	13	11	15	24	23	37	–	20	.31
1997	7	15	11	12	36	30	42	–	23	.35
1998	14	16	10	17	26	24	37	–	22	.27
1999	9	11	8	15	22	23	36	–	19	.31
2000	13	15	13	16	19	33	45	–	24	.33
2001	10	18	7	15	26	29	39	–	22	.30
2002	13	15	4	14	28	33	53	–	22	.36
2003	14	15	14	15	28	27	44	–	22	.31
2004	9	13	8	23	29	23	37	–	20	.33
2005	8	15	6	13	26	27	40	–	22	.31
2006	6	15	7	24	28	26	35	–	22	.32
2007	8	13	7	20	29	30	31	–	19	.29
2008	8	14	10	16	35	38	41	46	24	.35
2009	7	14	10	14	35	25	35	37	22	.33
2010	6	9	8	18	24	20	28	22	18	.29
2011	11	11	11	16	30	13	31	13	19	.33
2012	1	12	4	21	25	22	29	19	18	.36
2013	6	20	16	28	41	42	43	42	29	.33
2014	12	22	13	34	50	46	47	38	31	.34
2015	8	22	16	52	57	54	60	49	38	.44
2016	9	20	13	35	51	54	48	45	33	.37
2017	9	16	14	29	36	(31)	50	44	29	.38
2018	5	17	14	31	44	43	46	39	29	.40
2019	8	16	16	26	41	41	46	40	29	.41
2020	12	17	12	20	39	42	42	41	27	.32
2021	11	19	9	(37)	33	41	46	41	29	.36
2022	20	63	34	73	81	79	81	74	64	.40
Förändring 2021–2022	+9	+44	+25	+36	+48	+38	+35	+33	+35	

Kommentar: Förslaget lyder 'Sverige bör söka medlemskap i Nato' (1994–2021) och 'Sverige bör bli medlem i Nato' (2022). Den ursprungliga frågeformuleringen ändrades efter att Sverige lämnat in ansökan om medlemskap. Procenttalen i tabellen visar andelen av partisympatisörerna som svarat 'Mycket bra' eller 'Ganska bra'. Skattningar inom parentes bygger på färre än 50 personer. Sverigedemokraterna särredovisas från 2008 när antalet svarande överstiger 50 personer. Eta-koefficienten används för att mäta graden av partipolitisering. Det mäter graden av samvariation mellan partisympati och Nato-åsikt. Måttet varierar mellan 0 och 1. Ju högre värde desto starkare samvariation mellan åsikt och grupptillhörighet. I eta-beräkningarna har gruppen övriga partier uteslutits.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1994–2022.

Figur 3 Andel positiva till Nato-medlemskap i olika grupper av partisympatisörer, 2021 och 2022 (procent)



Kommentar: Staplarna visar andelen som tycker att förslagen 'Sverige bör söka medlemskap i Nato' (2021) och 'Sverige bör bli medlem i Nato' (2022) är 'Mycket bra' eller 'Ganska bra'. Frågan om partisympati löd "Vilket parti tycker du bäst om?". Antalet svarande för partierna varierar från 40 personer (Liberalerna, 2021) till 490 personer (Socialdemokraterna, 2022).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2021–2022.

När vi bryter ned förändringarna inom de olika partierna ser vi att det är stora opinionsförskjutningar över hela linjen. Hösten 2021 fanns det inte någon majoritet för andelen positiva till ett Nato-medlemskap i något riksdagsparti. Scenförändringen ett år senare är total med en tydlig majoritet positiv till Nato i sex av riksdagens åtta partier. Även bland partier som inte bytt ståndpunkt i Nato-frågan finns en tydlig opinionsförändring. Bland Vänsterpartiets sympatisörer ökade andelen positiva från 11 till 20 procent och bland Miljöpartiets från 9 till 34 procent mellan 2021 och 2022.

Efter kalla krigets slut var de politiska partierna länge eniga om att Sverige skulle bibehålla sin neutralitetspolitik och den militära alliansfriheten. Men successivt ändrade de borgerliga partierna inställning och började i stället förespråka att Sverige skulle söka medlemskap i Nato: Folkpartiet/Liberalerna 1999, Moderaterna 2003, Centerpartiet och Kristdemokraterna 2015 (Bjereld, 2022).

Två riksdagspartier ändrade i början av 2022 sin inställning i Nato-frågan: Socialdemokraterna och Sverigedemokraterna. Bland SD-sympatisörerna är opinionsförskjutningen +33 procentenheter, vilket är ungefär i paritet med Kristdemokraternas, Moderaternas och Centerpartiets sympatisörer (+38, +35 respektive +36 procentenheter).

Bland Socialdemokraternas sympatisörer ser vi en större förskjutning (+44 procentenheter). Andelen S-sympatisörer som var positiva till Nato-medlemskap ökade från 19 till 63 procent, en opinionsförskjutning som är klart större än i väljarkåren som helhet men faktiskt kanske ändå inte något rekord. Enligt den

nationella SOM-undersökningen ökade stödet för ett svenskt Nato-medlemskap ännu mer bland Liberalernas sympatisörer mellan 2021 och 2022 (+48). Antalet svarande i gruppen L-sympatisörer är dock mycket litet (n=40/81).

Folkmajoriteten är tydligt positiva till ett Nato-medlemskap idag. Men det finns förstås fortfarande en opposition, inte bara inom de partier som fortfarande ställer sig negativa till medlemskap utan även inom de partier vars väljare i huvudsak omfattar ett svenskt Nato-medlemskap. Andelen partisympatisörer som svarar att de tycker förslaget om Nato-medlemskap är mycket eller ganska *dåligt* är i tur och ordning: Vänsterpartiet 50 procent, Miljöpartiet 29 procent, Socialdemokraterna 12 procent, Sverigedemokraterna 11 procent, Liberalerna 9 procent, Centerpartiet 7 procent, Moderaterna 5 procent och Kristdemokraterna 4 procent.

Homogena opinionsförskjutningar bland Socialdemokraternas sympatisörer

I regeringsställning har Socialdemokraterna i decennier värnat om den svenska neutralitetspolitiken under kalla kriget och därefter den svenska alliansfriheten. Inget parti har en lika stark association med Sveriges utrikespolitiska huvudlinje. Socialdemokraterna är samtidigt det parti som på mycket kort tid genomförde den största positionsförskjutningen i Nato-frågan. Det är också det parti vars sympatisörer i störst utsträckning bytte uppfattning.²

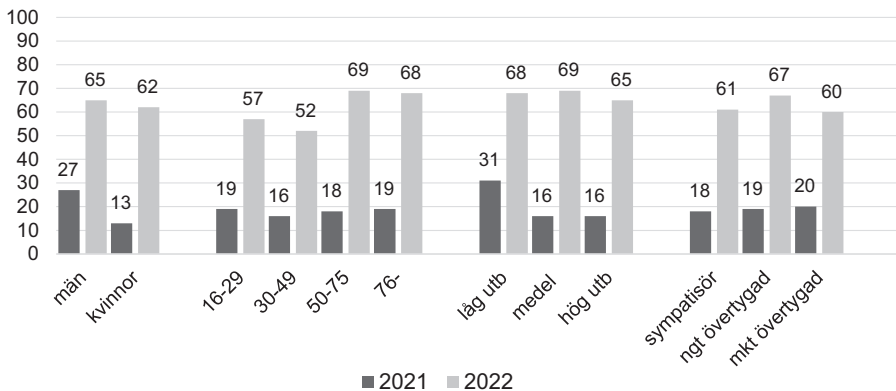
I vilka grupper inom socialdemokratin var opinionsförskjutningarna då som störst? När partier byter fot i viktiga sakfrågor är den teoretiska huvudförväntningen att anhängare och sympatisörer följer sitt parti och också byter åsikt. Men annat kan också hända. Vi vet från studierna av svenska folkomröstningar (se t.ex. Gilljam & Holmberg, 1996) att anhängare ibland kan hamna i ett slags korstryck mellan egen åsikt och partiets (nya) åsikt. Ett sätt att lösa ut konflikten är att montera ned sitt anhängarskap och istället stödja ett parti som tycker likadant i sakfrågan. Resonemanget bygger förstås på att frågan uppfattas som så central att det villkorar valet av parti.

Det är inte enkelt att leda i bevis att Nato-skeptiska Socialdemokrater våren 2022 lämnade partiet till förmån för partier med betydligt ljummare inställning till ett svenskt Nato-medlemskap (Vänsterpartiet och Miljöpartiet) – inte ens med tillgång till paneldata, exempelvis från de svenska valundersökningarna. Närheten till riksdagsvalet 2022 innebär nämligen att det kan finnas många andra sakfrågor som påverkat och flera andra skäl att väljare rör sig från Socialdemokraterna till andra partier. Det är svårt att isolera effekterna av den förändrade hållningen i Nato-frågan från andra sakfrågor väljarna tyckte var viktiga i samband med valrörelsen 2022. Eftersom vallokalsundersökningar visar att Nato-frågan inte var särskilt högt på dagordningen i valet (se Holmberg m.fl., 2023) förefaller det osannolikt att den skulle haft särskilt stora kortsiktiga effekter. Att Socialdemokraterna stärkte sin

ställning i opinionen efter Ukrainakriget innebär också att potentiella väljarförluster för S som kan ha orsakats av partiets åsiktsbyte i Nato-frågan under våren 2022 måste bedömas som mycket små. Det går förstås heller inte utesluta att Socialdemokraterna kan ha *vunnit* väljarstöd på grund av partiets nya ställningstagande.

Ett indirekt stöd för att den stora merparten av Socialdemokratiska sympatisörer följde partiet och bytte åsikt om Nato är att den aggregerade opinionsförändringen är relativt homogen (se figur 4). Analysen visar opinionsförändringen i Nato-frågan mellan 2021 och 2022 bland olika grupper av Socialdemokrater. Vi konstaterar att opinionsförskjutningen är ungefär lika stor bland starkt övertygade socialdemokratiska anhängare (från 20 till 60 procent) som bland sympatisörer (från 18 till 61 procent). Det finns något större opinionsförskjutningar bland de äldsta S-sympatisörerna (+49 procentenheter) än bland de yngsta (+38 procentenheter). Och vi ser också en intressant könsskillnad där gruppen S-kvinnor rört sig mer i Nato-frågan (+49 procentenheter) än vad gruppen S-män har gjort (+38 procentenheter). Förändringarna innebär att köns- och utbildningsskillnader i Nato-uppfattningar som länge varit tydliga inom S raderades ut.

Figur 4 Andel positiva till svenskt Nato-medlemskap i olika grupper av socialdemokratiska sympatisörer, 2021–2022 (procent)



Kommentar: Staplarna visar andelen som tycker att förslagen 'Sverige bör söka medlemskap i Nato' (2021) och 'Sverige bör bli medlem i Nato' (2022) är 'Mycket bra' eller 'Ganska bra'. Analysen genomförs enbart för personer som sympatiserar med Socialdemokraterna. Antalet svarande S-sympatisörer är 405 (2021) och 490 (2022). Den minsta grupp som särredovisas i figuren är 16–29 år (antal svar är 27 år 2021).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2021 och 2022.

11 april 2022 kl. 08.15

Den allmänna opinionens förändrade inställning till Nato under våren 2022 är den största och snabbaste opinionsförskjutningen som hittills uppmätts i Sverige. På några veckor svängde opinionen från ett likaläge mellan positiva och negativa attityder till ett kraftigt övertag för ett Nato-medlemskap. I den nationella SOM-undersökningen ökade andelen positiva till Nato från 29 till 64 procent mellan hösten 2021 och hösten 2022. Opinionsförändringen är tydlig i alla grupper av partisympatisörer. Näranalysen av Socialdemokraternas sympatisörer visar en likartad opinionsförskjutning i olika grupper inom partiet, men också att Nato-vinden blåste starkare bland socialdemokratiska kvinnor än bland socialdemokratiska män.

På några veckor bytte stora delar av svenska folket åsikt i Nato-frågan efter krigsutbrottet den 24 februari 2022. De högst ansvariga för rikets styrelse kan tämligen exakt berätta tidpunkt. Enligt försvarsminister Peter Hultqvist själv (Dalademokraten, 2022-05-15) kom det slutgiltiga avgörandet för hans egen del i ett avlyssningssäker betongrum på Försvarsdepartementet: ”Alla säkerhetspolitiska handlingsvägar för att Sveriges säkerhet skulle kunna hävdas fullt ut hade analyserats. Ensamma och alliansfria höll inte längre.” Klockan var kvart över åtta den 11 april 2022.

Noter

- ¹ Motsvarande dramatiska förändring kan noteras även i andra mätserier som använder flera olika alternativa frågeformuleringar. I Sveriges Televisions vallokalsundersökning ökade stödet för Nato-medlemskap från 33 procent positiva 2018 till 66 procent positiva 2022, det vill säga nästan identiska skattningar som i de nationella SOM-undersökningarna (se Holmberg m.fl., 2023). Även Valforskningsprogrammets valundersökningar bekräftar samma tydliga svängning av Nato-opinionen i Sverige, från 29 procent positiva till förslaget om att söka medlemskap i Nato 2018 till 67 procent 2022. SCB/PSU gjorde en specialmätning av Nato-opinionen i maj 2023 där 63 procent var ganska eller mycket positivt inställda till ett svenskt medlemskap i Nato (SCB 2022a). När SCB följde upp sin mätning i november 2022 var motsvarande andel 68 procent (SCB 2022b). Resultaten visar att den svenska Nato-opinionen har förblivit stabil på en ny nivå efter ansökans inlämnande.
- ² Här fokuserar vi på förändringar inom gruppen S-anhängare. För en mer komplett analys av alla partiväljares förändrade inställning till Nato-medlemskap, se Rasmus Lukks uppsats i statsvetenskap från höstterminen 2022 (Lukk, 2023).

Referenser

- Ahlbom, Jakob (2019). Framtida samhällen: Väljarnas ideologiska positioner 1982–2018. Valforskningsprogrammets rapportserie 2019:5. Göteborg: Valforskningsprogrammet vid Göteborgs universitet.
- Bjereld, Ulf (2022). Utrikespolitisk opinion i Sverige. I Douglas Brommesson & Ann-Marie Ekengren (red), *Sverige i världen*. Malmö: Gleerups.
- Dalademokraten, 2022-05-15. <https://www.dalademokraten.se/2022-05-15/peter-hultqvist-s-den-11-april-kl-0815-andrade-jag-mig-om-nato>
- Ds 2022:7 Ett försämrat säkerhetspolitiskt läge – konsekvenser för Sverige*. https://www.regeringen.se/contentassets/b33a04c7ad954881ad6a571dc8553dbe/ett-forsamrat-sakerhetspolitiskt-lage---konsekvenser-for-sverige_webb.pdf
- Gilljam, Mikael (1988). *Svenska folket och löntagarfonderna. En studie i politisk åsiktsbildning*. Lund: Studentlitteratur.
- Gilljam, Mikael & Sören Holmberg (1996). [Red], *Ett knappt ja till EU*. Stockholm: Norstedts.
- Holmberg, Sören, Näsman, Per, Pettersson, Mikael, Oscarsson, Henrik & Per Oleskog Tryggvason (2023). *Väljarna avgör. Sveriges televisions vallokalsundersökningar 1991–2022*. Stockholm: SVT.
- Holmberg, Sören (2012). Fukushimaeffekten. I Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red), *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Lukk, Rasmus (2023). Att vara eller inte vara med i Nato. En kvantitativ studie av svenska partiers effekt på medborgares inställning till Nato. Kandidatuppsats. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet.
- Page Benjamin I. & Robert Shapiro (1992). The rational public: Fifty years of trends in Americans' policy preferences. Chicago: University of Chicago Press. Policy Makes Mass Politics | Annual Review of Political Science (annualreviews.org)
- Regeringens utrikesdeklaration 16 februari 2022. <https://www.regeringen.se/globalassets/regeringen/dokument/utrikesdepartementet/utrikesdeklarationen-2022.pdf>
- SCB (2022a). Väljare ger svar om Nato i partisympatiundersökning. Pressmeddelande 2022-06-08. Stockholm: Statistikmyndigheten SCB. <https://www.scb.se/pressmeddelande/valjare-ger-svar-om-nato-i-partisympatiundersokning/>
- SCB (2022b). Fler positiva till Nato i ny mätning. Pressmeddelande 2022-12-07. Stockholm: Statistikmyndigheten SCB. <https://www.scb.se/pressmeddelande/fler-positiva-till-nato-i-ny-matning/>
- Stimson James A., MacKuen, Michael B. & Robert S. Erikson (1995). Dynamic representation. *American political science review*, 89(3): 543–565.
- Svenska trender (2023). Svenska trender 1986–2022. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

- Ydén, Karl, Berndtsson, Joakim & Magnus Petersson (2019). Sweden and the issue of NATO membership: exploring a public opinion paradox. *Defence Studies*, 19(1): 1–18, DOI: 10.1080/14702436.2019.1568192
- Zaller, John (1992). *The Nature and Origins of Mass Opinion*. Cambridge: Cambridge University Press.